

Klimo György híres éremgyűjteménye

A püspök

Klimo György egyszerű jobbágyszülők gyermekeként¹ 1710. április 4-én látta meg a napvilágot, a hajdani Nyitra vármegyében lévő Lopassó (Lopasov) nevű kis faluban. A középiskolai tanulmányait és a papnevelését Nagyszombaton végezte meglehetősen nehéz körülmények között. Még pécsi püspök korában is kegyelettel őrizte azt a bögréjét, amelybe iskolás korában, különböző családoktól ételmezt kapott. 1735-ben Esztergomban szentelték pappá. Rövidesen Klobusiczky Ferenc érseki helynök titkára lett, akinek nagy szerepe volt könyvszeretetének, régiségek utáni érdeklődésének kialakulásában. 1737-ben már pozsonyi kanonok, majd 1741-ben az esztergomi káptalan tagja, és mint nyitrai főesperes rövidesen elnyerte a novii címzetes püspöke rangot. Bécsben az udvari kancellária magyar ügyeinek tanácsosává nevezték ki.

1748-ban Berényi Zsigmond püspök (1740–1748) halálával megüresedett a pécsi püspöki szék. Bár Baranya vármegye Fonyó Sándort, a korábbi helynök-nagyprépostot javasolta az uralkodónak, de Mária Terézia 1751. július 30-án Klimot nevezte ki pécsi püspöknek, majd 1752. március 5-én, hajdani mentora, Klobusiczky Ferenc – akkor már kalocsai érsek – szentelte püspökké. Mint pécsi püspök, egyúttal Baranya és Tolna vármegyék főispánja is volt. Ezt a tisztséget viselte 1777. május 2-án bekövetkezett haláláig. (1. kép)

Klimo a pécsi püspöki tekintély és méltóság helyreállítása érdekében XIV. Benedek pápától, a királynő támogatásával, kérte az évszázadokkal korábban Kalán (1188–1218) pécsi püspök számára adományozott érseki pallium viselését és a kereszt elővitelének kiváltságát felújítani, továbbá azt püspök utódai számára is megadni. A Szentszék nagyrabecsülésének jele volt, hogy a szokatlan kérelmet teljesítették, és 1755. június 29-én ünnepélyes szertartás közepette. Klimo átvehette az érseki palliumot. Utódai ma is viselik.

Püspökségének idejében is folyt Pécs város küzdelme a földesúri, a püspöki uralom alóli felszabadulásért. Ezt a küzdelmet, és ebben Klimo szerepét már többben, több szempontból is elemezték. Végző eredményként Klimo halála után Mária Terézia megadta a város kiváltságait.

A barokk főpap széleskörű egyházszerző és kulturális tevékenysége mellett sokat áldozott a pécsi püspöki palota és a mecseknádasdi püspöki nyaraló gazdag, művészi ízléssel történő berendezésére.

¹ A Klimo püspök János és Márton testvérei, valamint Ádám unokaöccse Mária Teréziától 1753-ban kapott nemességet. Ez a nemesi címer volt Klimo püspöki címere is, de püspöki kalappal, a bojtokkal, valamint a pástorbottal kiegészítve.

De azt is célul tűzte ki, hogy Pécs városát újra egy országos műveltségi központtá teszi. Dédelgetett vágya volt, hogy Nagy Lajos király és neves elődje Vilmos püspök (1360–1374) nevéhez fűződő pécsi egyetemet feltámasztja halottaiból.

Ennek előkészítéséhez az első lépés volt könyvgyűjteményének alapítása, amelyet nyilvános könyvtárrá tett. A nagyvonalúan és sok áldozattal létrehozott könyvtár a kor tudományos irodalmának szinte minden területére kiterjesztette gyűjtési körét, még a reformáció irodalmából is megszerezett munkákat. De a nagy célt szolgálta többek között az is, hogy nyomdát, papírmalmot alapított, csilagvizsgálót hozott létre.

Könyvtárát utódai idejében is fejlesztették. 1923-ban, amikor Pécs befogadta a Pozsonyból menekült Erzsébet Egyetemet, gróf Zichy Gyula pécsi püspök (1905–1926), az egyetem használatába adta a nevezetes könyvtárat, amely ma a Pécsi Egyetemi Könyvtár Klimó-gyűjteménye. Ezzel megvalósult a hajdani püspök álma. Pécs egyetemi város lett és megkapta a számára oly nagy szeretettel és előrelátással létesített könyvtárat.

A pénzgyűjtemény

Klimó a nagyvonalúan létrehozott könyvtárban kiemelkedő értékű és fontosságú éremgyűjteményt is létesített. Személyes érdeklődése mellett a kor szokásait is követte ezzel. A gyűjtemény létéről számos helyen olvasható néhány sor, de magáról a gyűjteményről alig találni valamit. Legfeljebb az vált ismertté, hogy az éremgyűjteményt, röviddel Klimó halála után kirabolták és ezzel, szinte teljesen megsemmisült.

Klimó éremtárában a nagy gonddal és hozzáértéssel válogatott, kiváló állapotú és nagy értékű arany- és ezüstpénzek számát Csajághy Károly² 3000 darabra becsülte. De több adatot az éremtár kirablásán kívül ő sem közölt.³

Faicser Klimó halotti beszédében is megemlékezett a görög és római érmek nagybecsű gyűjteményéről.⁴

Az éremgyűjtemény a könyvtárban kapott helyet és a könyvtár mindenkori öréneke volt a gondjaira bízva.

A római pénzgyűjtemény katalógusát Entz Géza is megemlítette, de ez sem szakírók, sem a tömegtájékoztatás résztvevői útján nem tudott közismertté válni.⁵

A vaskos, kézzel írott katalógus ma is meg van és érdekessége, hogy a könyvtár kötetei közé sorolták be.⁶ A félbőr kötésű könyvbe az éremgyűjteményben elhelyezett római pénzeket jegyezték be folyamatosan.

² Csajághy Károly a püspöki bibliotéka prefektusa volt 1850 és 1855 között.

³ CSAJÁGHY 1838. 332.

⁴ FAICSER 1777. 21.

⁵ ENTZ 1940. 208–210.

⁶ SERIES NUM[MORUM] ROM[ANORUM] felirat a kötés gerincén. Belül tintárással, Catalogus Rei Nummaria olvasható. Elöl Klimó szép ex librisével. A számozatlan lapokat hozzákötötték a 492 tintával számozott oldalú laphoz, és utólag ceruzával számozták az 1–518. oldalt.

Az első oldalakon, olasz nyelvű feljegyzések találhatók római pénzekről és azok áráiról. Egyes bejegyzésekben az ezüst és bronz pénzek árát velencei lírában adták meg, amely akkor négy garast ért. Néhány római arany értéke eszkudóban szerepel, amelynek értékét hét és fél aranyforintra taksálta a feljegyzés készítője. A jegyzék első 33 oldala olasz nyelvű, majd latinul folytatódik egészen a katalógus végéig.

Az érmeeket tartalmazó katalógus a 61. oldalon kezdődik, de már más személy kézírásával. Külön választották az arany- és az ezüstpénzek jegyzékét. Bejegyzésük sorrendje az uralkodók időrendjét követi. Kr. e. 1. századtól a Kr. u. 5. századig. Az első uralkodó Rex Juba (Juba Pater) Numidia királyának pénze.

A katalógusban a leírás a pénzkibocsátó uralkodó nevével kezdődik. De a név alatt az egész oldalt függőleges vonallal kettéosztották, az első oszlopban az érme előoldalának leírása, a másikban a hátoldal jellemzői kerültek. Úgy látszik, hogy nem utólag készített leltárjegyzék, hanem a gyűjtemény gyarapodását is követő, áttekinthető katalógus. Ezért időnként új szereplővel bővült az uralkodók névsora, előfordul, hogy egy-egy uralkodó neve kétszer is szerepel, mert a szaporulat meghaladta az eredetileg fenntartott üres helyet. Tehát a jegyzéket kezdetől, néha más írással, más tintával és más pontossággal, de folyamatosan vezették.

Az alábbi személyek nevével találunk pénzeket besorolva: Juba, Pompeius, Julius Caesar, Marcus Antonius, Lepidus, Augustus, Agrippa, Tiberius, Drusus Germanicus, Antonia, Drusus Tiberius fil., Germanicus, Agrippa Germanici, Caligula, Nero, Poppeia, Galba, Vitellius, Vespasianus, Domitilla, Titus, Julia Titi, Domitianus, Nerva, Traianus, Marciana, Matidia, Hadrianus, Sabina, Aelius, Lucilla, Antoninus Pius, Faustina sen., Marcus Aurelius, Faustina jun., Lucius Verus, Commodus, Crispiana, Pertinax, Didius Julianus, Didia Clara, Pescennius Niger, Clodius Albinus, Severus Septimus, Julia Domna, Caracalla, Plautilla, Geta, Macrinus, Diadumenianus, Elagabalus, Julia Paula, Julia Maesa, Julia Soaemias, Severus Alexander, Julia Mamaea, Orbiana, Maximinus Thrax, Maximus, Balbinus, Pupienus, Gordianus, Philippus sen., Otacilia, Philippus jun., Decius, Herennius Etruscus, Hostilianus, Trebonianus Gallus, Volusianus, Aemilianus, Mariniana, Gallienus, Salonina, Saloninus, Valerianus, Postumus, Claudius Gothicus, Quitillus, Aurelianus, Severina, Vabalathus, Tacitus, Probus, Carus, Numerianus, Diocletianus, Maximianus Herculiuss, Constantius, Helena, II. Severus, Maximinus Daia, Maxcentus, Licinius, Constantinus Magnus, Fausta, Crispus, Delmatius, II. Constantinus, Constans, Magnentius, Vetranio, II. Constantius, Julianus Apostata, Jovianus, Valens, Gratianus, Theodosius, Honorius, Arcadius. Tekintélyes sorozat. (2. és 3. kép)

A hosszú felsorolásban 680 ezüstpénz, és 850 aranypénz sorakozik. Többnyire minden uralkodónak egy-két arany és ezüst verete található, de egyeseknél ez is felszaporodik.

A 400–419. oldalra kerültek a köztársaság korából származó pénzek betűrendben Aburiától Volteiaig, összesen 55 név, 68 érmével szerepel. A katalógus végén a felvett érmékről még egy befejezetlen névmutató is található.

Érdekessége miatt megjegyezzük, hogy feltehetőleg irodalmi adatok alapján, néhány tucat pénznek ritkaságát is megjelölték R, RR és RRR fokozatokkal. A gyűjtők még ma is így jelölik a ritkaság fokozatait.⁷ A fentiek alapján a katalógusba felvett gyűjtemény, a köztársasági érmeikkel együtt, több mint 1600 érmét vesz számba. A leírások alapján döntő többségük ma is azonosítható.

A római pénzek gazdag gyűjteményéről a Klimo Könyvtárhoz tartozó levéltár is őrzött meg adatokat. Ezek segítségével részben a római anyagról alkotott kép egészíthető ki, továbbá más ókori pénzek és a gyűjteménybe tartozó szintén jelentős magyar pénzek és érmeik ismerhetők meg. Az ókori gyűjteményt folytatja egy 288 oldalas füzet.⁸ Ez is numizmatikai feljegyzésekkel kezdődik. Például egy gondosan szerkesztett rajz a metrikus mértékegység a mm, és az angol Inch átszámítására szolgál. Az ábra segítségével a különböző leírásokban található érmeik tényleges méreteit lehet könnyen meghatározni.

Alatta „letters numeraires” címmel gondosan rajzolt segédlet a bizánci pénzek görög számjegyeinek meghatározásához ad segítséget: A=1, B=2, Γ=3, Δ=4, E=5, S=6, Z=7, H=8, O=9, I=10, K=20, Λ=30, M=40, N=50, Z=60, O=70, Π=80, Q=90, P=100, Σ=200, T=300, V=400, Φ=500, Χ=600, ψ=700, Ω=800, és így tovább, egészen 200.000-ig.

A jegyzet után már a tényleges katalógus következik az ókori pénzekről. Előbb 172 oldalon Európa, majd a 224. oldalig Ázsia városai és tartományai, végül 225. oldaltól Afrika területéről származó pénzek sorakoznak. Európa Hispaniával kezdődik, majd a különböző tartományok következnek. Italia 14 tartománnyal szerepel mintegy 80 pénzzel. Majd Szicília 51 érmével és Dácia 6-tal. Folytatódik a sor Moesia superior, Moesia inferior, Tracia, Insula Tracia, Reges Tracia, Paeonia, Macedonia, Thessália, Illyricum és így tovább, még 39 helység, vagy tartomány mintegy 260 pénzérméje. Megemlítjük Alexandriát, mert 60 érméje van a gyűjteményben, és Fönícia is 2 éremmel szerepel.

A 265-től 283. oldalig ismét jegyzetek olvashatók, amelyet Barclay V. Head, *Historia numorum* Oxford 1887. munkájából másoltak. Ez a katalógus a 19. században keletkezett. Erre utal a metrikus mértékek megjelenése is. De nyilván a pénzérmék nagy többsége még a hajdani Klimo-gyűjteményből maradt hátra.

Egy újabb szűkszavú katalógus található az alább címszavakkal:⁹

Numi Urbium

Numi Regum

Numi Romani

Numi Hungarici

- in AV Forma majoris
- Numi Hungarici in AR (4. kép és 5. kép)

⁷ Rarus (latin) ritka, ritkán előforduló. R = ritka, RR = nagyon ritka, RRR = rendkívül ritka, szinte egyetlen ismert példánya van.

⁸ Catalogus 288 oldal, 67079 ltsz.

⁹ Catalogus numorum Bibliothecae Publicae Episcopalis Quinque Ecclesiis. A katalógus 18. századi, a kötése későbbi.

A pénzek megnevezése mellett a fémminőségre három rovatoszlop szolgált, amelyekben AE, AR és AV – bronz, ezüst és arany – rövidítéssel jelölték az egyes fémeket. Ezek az oszlopok is utólagos kitöltésre szolgáltak. A pénz neve után a fém rovatba csak egy függőleges vonal jelezte a pénz meglétét.

A kitöltött rovatokból és a hozzájuk rendelt jelölésekből, amelyek I-XXIV római számokat, és a, b, c, és d betűjeleket tartalmaznak, arra a következtetésre lehet jutni, hogy ez a katalógus tulajdonképpen az érmeknek az éremszekrényekben való elhelyezési rendjét mutatja, és az érme megkeresését könnyíti a szekrényben.

Ebben a katalógusban 41 arany, 938 ezüst és 393 bronz pénzérmét lehet összeszámolni. Talán a kifosztott, majd újra felállított gyűjteményről adnak egy bepillantást.

A leírásból következtethetünk az éremszekrényre is. A rendelkezésre álló adatok alapján úgy véljük négy darab 24 fiókos pillérből álló éremszekrény, vagy pénztartó dobozok álltak rendelkezésre a pénzek elhelyezésére. Az önálló elrendezésre emlékezett Rajczi Péter tanár úr, akinek még Petrovich Ede¹⁰ mutatta meg a szekrényeket, a püspöki palota torony épületében.

A négy szekrény jelölése tehát a, b, c, és d volt, mindegyik I-XXIV római számmal számozott fiókkal. Fiókonként mintegy 40–50 pénzérmét helyeztek el a szekrényben. A nagyobb méretű érmékből, kevesebbet. A katalógus szerint az **a**, **b**, **c** szekrény huszonnégy fiókjában római pénzek voltak. De még igénybe vették a **d** szekrénynek is az első három fiókját. A fennmaradt huszonegy éremfiók valószínű a gyűjtemény magyar anyagát fogadta be. De a katalógus magyar anyaga rendkívül hiányos. Csak a magyar aranyakra és az Árpád-házi uralkodók pénzeire terjed ki: Szent Istvántól, Kálmánig. A felsorolás szerint 97 magyar arany és 14 Árpád-házi denár szerepelt a jegyzékben. Ez pedig mintegy háromfióknyi érem.

Mivel még egy kézzel írott katalógus¹¹ található a könyvtár irattárában, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a magyar és külföldi anyag elsősorban a Habsburg uralkodók érdekeltségének területéről szintén jelentős volt, nincs okunk kételkedni abban, hogy a fennmaradt 21 fiókot meg is töltötték vele.

Aranypénzekkel kezdődik felsorolás, Aurei Regnum Hungaria címmel. Talán érdemes áttekinteni: Nagy Lajos, Mária, Zsigmond, Albert, I. Ulászló, Hunyadi János, V. László, Mátyás (már néhány verdejellel), II. Ulászló, II. Lajos (évszámmal, verdejellel), Szapolyai János, I. Ferdinánd és I. Lipót. (6. kép és 7. kép)

Erdélyből: Izabella, János Zsigmond, Báthory István, Báthory Kristóf, Báthory Zsigmond. Bocskai István, Báthory Gábor, Bethlen Gábor, Bethlen Katalin

¹⁰ Petrovich Ede (1898–1987) Katolikus pap, a pécsi a püspöki, majd káptalani levéltár vezetője, egyháztörténész. Dr. Rajczi Péter (1917–2006) pécsi gimnáziumi tanár Petrovich Edétől hallotta, hogy amikor Hanuy Ferenc nagyprépost, a Pázmány Péter Tudományegyetem volt rektora átadta a levéltárat és a jócskán megcsappant éremgyűjteményt, azt mondta: „*Ha tudós emberek járnak itt, a szemé rajtuk legyen, mert az mind szeret lopni! Tudom magamról.*”

¹¹ Catalogus Nummorum Hungaricorum qui Extant in Numophilatio Exellmi Illmi et Reni Dni Dni Georgii Klimo Epicopi Quinque Ecclesiaeum.

(1630), Bethlen István (1630), I. Rákóczi György, II. Rákóczi György, Barcsai Ákos, Kemény János, Apafy Mihály, II. Rákóczi Ferenc.

A 103 aranypénz jól egyezik a fiókos katalógusban felvett érmék számával. Tehát ebből elég biztonsággal megállapíthatjuk, hogy a gyűjteményben több mint 100 magyar aranyforint és aranyérem volt. A felsorolásból az is világosan látszik, hogy nem aranypénzeket gyűjtöttek, hanem az uralkodóktól, fejedelmektől igyekeztek legalább egy példányt megszerezni. Tehát a leendő egyetem céljai ebben is nyomon követhetők.

Az aranypénzek mellett még néhány különleges aranyérem is említést érdemel. Érdekességük az is, hogy a katalógus lapjára helyezett érmet körülrajzolták! Az ilyen méretmegadás, talán a sokféle mértékegység bizonytalanságait kívánta kiküszöbölni.

Az első érem Magyarországi Szent Erzsébet aranyérme, melléírva 1231, a felrajzolt kör átmérője 54 mm. Felírata is Majoris Molis. Ide sorolták be II. Lajos 1506-os koronázási érmét és annak felújítását 1544-ből. Majd következik II. Rudolf érme 1605-ből, Rákóczi Zsigmond 1607, és II. Mátyás 1611, és I. Rákóczi György érme. Ezt követi még néhány aranyérem, ezek közül említésre érdemes József és Lipót bányalátogatási érme, valamint 5 darab Szent György érem.

A leírásban ezek után az ezüstpénzek és érmék következnek. 14 Árpád-házi király pénze és mintegy 300 további érme leírása. Közöttük több mint 140 tallér veret (Argentei Majoris forma). Továbbá néhány bányászati érem, köztük Mária Terézia akadémiai tanulmányi díjérmei.

Tehát ebben a katalógusban mintegy 120 arany és 300 ezüstérem feljegyzésével találkoztunk. Ez a mennyiség már nagyjából ki is tölti a korábban említett, még üresen álló fiókok nagy részét.

Az irattárban még egy érdekes katalógust helyeztek el, amely 1841-ben készült.¹² Ebben 159 oldalon 2666 pénz leírását (Inscriptiones Nummorum) találjuk időrendi sorrendben. A pénzleírásokhoz az alábbi rovatokat készítették:

1. Sorszám.
2. Megnevezés (Uralkodó és a kibocsátás helye).
3. Numerus Tabulus (Ebben I–XLVIII táblába van sorolva a teljes pénzanyag).
4. Numerus serei (A táblákon elhelyezett sorokat jelöli. Egy táblán 6 sor pénzt tároltak I–VI jelöléssel).
5. Numerus currens (Azt jelölte, hogy az előbbi hat sorban hányadik helyet foglalja el).

Tehát a katalógusban összesen 48 táblán (fiókban?) elhelyezett érmet vettek számba, ahol fiókonként 60 éremnek volt helye. Az előbbieket szerint 6 sorban 10–10 darab. (Vesd össze az előbbi 4 x 24 fiókos éremszekrényvel!)

¹² Catalogus Numorum potissimum Cuprearum Bibliothecae Episcopalis Publica Quinque Ecclesiensis ordine Chronologicis concinnatus descriptus per Andream Haschka presbyterum Praefecti Bibliotheca Adjunctum. Anno 1841. Belső címlapjából kiderül, hogy a katalógus az antik római és görög pénzekből néhány ezüstérmét is felvett. Kronológiai rendjét Klivényi Jakab tanár rendezte.

Bár a katalógust 1841-ben vették fel, de aligha kétséges, hogy a benne található érmék tekintélyes része még Klimó-gyűjteményéből származik, amelyhez természetesen az utódok is valamennyit hozzátettek. A katalógus végén a később szerzett érmekről is tájékozódhatunk. Ugyanis az antik bronzok katalógusa után még néhány oldalon a nemesfém érmek is bejegyzésre kerültek.

„Numi aurei” címszó alatt 15 darab aranyérem van. Ezekből 5 római, a többi különböző Habsburg emlékérem, főleg koronázási és egyetlen Károly Róbert aranyforint található. Ezt követi 41 darab ezüstpénz és érem, főleg Habsburg uralkodók, de pápák érmei, egy Bethlen Gábor tallér, egy salzburgi pénz és egy Attila Aquilea ostromát ábrázoló érem található köztük. Végül „Numi ferrei” címen két érmet jegyeztek fel. Az egyik Pyrker László egri püspök 1826-ban készült érme, a másik Stifft Andreast ábrázoló 1834-ben készült érem.¹³

A magyar pénzgyűjteményről eddig látott ismereteket egészíti ki még egy papírlap, amelyet a római pénzek katalógusában található. (Catalogus Rei Nummaria).¹⁴ De ezen a papírlapon kizárólag magyar pénzek vannak feljegyezve. A pénzeket három sorozatban felírt évszámok jelentik, amelyet valamilyen összesítés céljából gyűjthettek ki. Összesen 97 darabot. Mivel a feljegyzésen lévő valamennyi érem még Klimó életében, vagy korábban keletkezett, ezért valószínű, hogy a jegyzet keletkezését is a római katalógus idejére tehetjük.

A több, nem azonos időben felvett katalógus alapján úgy véljük, hogy a gyűjtemény mintegy 200–220 magyar aranyéremből állhatott. Az ezüstpénzekből mintegy 330-ról van tudomásunk, ezekből valószínű 140 darab tallér volt. A magyar éremgyűjtemény anyaga így mintegy 550–600 különböző pénzérmére becsülhető.

A különböző korban keletkezett pénzkatalógusokból azt állapíthatjuk meg, hogy a nevezetes Klimó-gyűjtemény mintegy 600 magyar és 1600 római nemesfém pénzzel büszkélkedhetett. Ha kiegészítjük még a római bronzokkal, mintegy 1000 darabbal, bár azok pontos számát nem ismerjük, a gyűjtemény nemcsak elérte, hanem meg is haladhatta, a Klimó halála után becsült 3000 érmét. Ha a Fáy rokonságnak adományozott gyűjteményrészt is hozzávesszük, a gyűjteményben lévő pénzek száma akár meg is kétszereződhet.

A pécsi gyűjtemény nagyságát néhány híres gyűjtemény segítségével lehet érzékeltetni. 1814-ben az ország legjelentősebb ókori gyűjteményének tartott Viczay Mihály hédervári gyűjteménye hozzávetőleg 18.000 ókori pénzből állt, amelynek mintegy fele arany és ezüstpénzekből állt. Az Esterházyak fraknoi gyűjteményét is 7000 darabra becsülték, és hasonló nagyságú lehetett a Festetics-gyűjtemény is. A Pécsi Városi Múzeum érem-gyűjteményében 1909-ben 1113 elkülöníthető római pénz volt, de ezek között csak egyetlen Valens arany szerepelt mutatóban.¹⁵

¹³ HUSZÁR 1999. 437. 511. No.

¹⁴ A kötetben ceruzával végzett számozás során találták meg ezt a papírlapot és a 224-es oldalon elhelyezve ennek a lapnak a sorszámát is rávezették.

¹⁵ SZENTGÁLI 1909.

Az éremgyűjtemény fejlesztése

Néhány adat előkerült a gyűjtemény fejlesztésével kapcsolatban is. A Tudományos Gyűjteményben olvasható, hogy Dobai Székely Sámuel „századoskapitány” jeles műgyűjtő volt és gyűjteményének egy részét Klimó György vette meg. Székely kézírataiból egy jegyzet arról tudósít, hogy 1753-ban Tétény község határában találtak 2000 darab dénárt, Szent István, Péter, Aba Sámuel és I. András vereiteit. (5. kép) Ebből 200 dénárt 20 pengőforinton Székely megszerzett, a többit beolvasztották. 170 dénárt eladott és megnevezte vásárlóit. Ebben Klimó neve nem szerepel. De Cothmann Antal pozsonyi tanácsos mind a négy uralkodó egy-egy dénárját megszerezte. Tudjuk, hogy Cothmann numizmatikai könyvgyűjteményét Klimó vásárolta meg. A magyar pénzek leírása Klimónál is ezekkel a dénárokkal kezdődik, ezért alighanem a Pécsre került dénárok is a tétényi leletből származnak. Ugyanitt olvasható, hogy Székely Samu megírta Pécsre Kollernek, a tétényi dénárkincs megtalálását.¹⁶

Entztől ismerünk egy levelet Klimótól, amelyben két pápai éremről van szó, amelyeket Giordano római kanonok 1769-ben küldött és az egyiket Klimó hamisnak, vagy legalábbis kétesnek tartotta.¹⁷ A levéltárban őrzött rézpénzek katalógusában megmaradt egy bennfelejtett feljegyzés, mely szerint „*Busch esztergomi kanonok úrnak a pécsi könyvtár részére küldött ajándékát általküldi Daróczy.*”, alatta: „*két ezüst darab*”.

A már idézett Székely Sámuel levelezéséből még egy érdekes adat került elő. 1769. november 18-án Eperjesről Pozsonyba küldött levelében ez áll, hogy Klimó püspök nagylelkűsége a Pétsi Magyar Pénz Gyűjteményt Rézbe vésette.¹⁸ A levél szerint a pécsi éremgyűjtemény magyar érmeiről 120 metszetből álló katalógust készítettek elő kiadásra. Talán a katalógusban talált jegyzetben lévő 120 magyar pénzről? Sajnos a metszetsorozatról nem került elő más adat, de a metszetek sem ismertek. Talán a feljegyzés, egy tervezett metszetsorozatot vélt megvalósultnak? Nehéz elképzelni, hogy egy ilyen munka nyomtalanul eltűnjön Pécsről. Ha ki nyomtatják, nyilván a püspök szívéhez annyira közelálló könyvtárba is került volna.

A Klimó-gyűjtemény további sorsa

A nevezetes gyűjteményt a pécsiek emlékezete szerint az 1800-as évek elején kirabolták. Az eseményekről bár túl sok adat nem maradt meg, a fellelhetők segítségével megpróbáljuk összefoglalni a valószínű eseményeket.

Klimó utóda a püspöki székben galántai Esterházy Pál László gróf lett, akit 1780. június 23-án nevezett ki az uralkodó. Esterházy 1799-ben elhunyt. Halála után viszont 8 évig betöltetlen maradt a püspöki szék, nem neveztek ki új pécsi püspököt. 1803-ban meghalt a püspöki könyvtáros Vizer Ádám¹⁹ is. Ezzel a

¹⁶ HORVÁT 1834. 40–47.

¹⁷ ENTZ 1940. 211.

¹⁸ HORVÁT 1834. 46.

¹⁹ A Püspöki Könyvtár prefektusa volt 1793 és 1803 között

könyvtár és a könyvtárban elhelyezett éremtár is teljes felügyelet nélkül maradt. Nem csoda, hogy ezek a körülmények kedveztek a nagyszabású éremlopás végrehajtásához.

A különböző források szerint 1804. augusztus és 1805 januárja között eltelt időben történt a gyűjtemény arany és ezüstpénzeinek kifosztása.²⁰ Egyes adatok szerint a betörő a szükséges kulcsokkal is rendelkezett, sem ajtót, sem szekrényt nem nyitott ki erőszakosan. Abban az időben Koller József kanonok²¹ környezetében több francia menekült is megfordult és a gyanú rájuk terelődött.²²

A szétküldött értesítések dacára a pénzek nem kerültek többé elő, feltehetően értékesítették őket. Simon Máté²³ az 1808-ban kinevezett új könyvtáros a gyűjteményben csak bronzpénzeket talált, az arany- és ezüstpénzek mind eltűntek. A kárt 30.000 forintra becsülte.

1845-ben, tehát jóval az események után Haas Mihály így írt erről: *„Klimo jeles arany és ezüst pénzgyűjteményt is kapcsolt a könyvtárhoz, de az 1806-ban a püspöki szék üres lévén eloroztatott. A kár 30.000 pforintra becsültetett. A tolvajt a mai napig sem lehetett kipuhatolni.”*²⁴

Az éremtár történetéhez kapcsolódik még Kazinczy Ferenc egyik levele, amelyben Fáy János debreceni polgármesterről ezt írta: *„Fáy, a püspök Klimó testvérének gyermeke, nevezetes pénzgyűjteményt kapott nagybátyjától ajándékba, mely egykor 40.000-re becsültetett.”*²⁵ Szintén Kazinczy írta 1816-ban hogy: *„Fáy János nekem 1812 októberében 40.000 bankóforintra becsült Numismatica Gyűjteményét kezembe adá azzal a teljes bizalommal, hogy neki azon vásárolnék képeket.”*²⁶

Fáy János (1773–1833) debreceni műgyűjtő polgármester, Klimó Annának, a pécsi püspök testvérének volt a fia. Képtárának gyarapítására képeket szeretett volna vásárolni a nagybácsi értékes ajándékának az árából, amelyet a szakértő 40.000 forintra értékelt Bécsben. Azt tudjuk, hogy Klimó ápolta rokoni kapcsolatait. Ékszer ajándékokat is küldött testvér húgának, sógorával is levelezésben és jó viszonyban volt. A nevezett éremgyűjtemény ajándékozásáról mást nem tudunk, Kazinczy állításában pedig aligha van okunk kételkedni. Zoltai Lajos Fáy életrajzában úgy vélte, hogy Klimó egész gyűjteménye ajándékozás, vagy hagyaték útján a Fáy család kezébe került.²⁷

Ez kényelmesen megmagyarázná az éremgyűjtemény jelentős részének eltűnését. De mint már említettük akkoriban Pécsen volt Koller kanonok, aki egyrészt jól ismerte a könyvtár dolgait és ismerhette Klimó végrendeletét is. Ezért nyugod-

²⁰ VASSKÓ 1934. 14.

²¹ Koller József (1745–1832) pécsi kanonok, majd nagyprépost. Klimó megbízásából kutatott Rómában a pécsi püspökség történetének leírásához. Hétkötetes munkája *Historia episcopatus Quinque Ecclesiarum* ma is páratlan történelmi forrás.

²² Ezek a franciák nem azonosak a napóleoni háború során 1809-ben sebesülten, vagy betegen Pécsre került francia katonákkal.

²³ *Bibliotheca praefetus* (1808–1818)

²⁴ HAAS 1845. 316.

²⁵ KAZINCZY 1878. 38–39.

²⁶ KAZINCZY 1904. 3203. levél

²⁷ ZOLTAI 1936. 13–14.

tan állíthatjuk, hogy sem a gyűjtemény, sem annak része a végrendelet alapján semmiképpen nem juthatott rokonainak a kezébe.

Továbbá a pécsi káptalan is ismerte annyira az ügyet, hogy nem fájnak riadót az érvek eltűnésekor, ha azt a rokonok megkapták. De úgy véljük a gyűjtemény ilyen felosztása ellenkezett is Klimó felfogásával, egyetemalapító terveivel és az éremgyűjtemény létrehozásának céljával. Az is elképzelhetetlen, hogy a gyűjtemény legszebb és legértékesebb darbjait a gyűjteményből kiemelte, hogy a rokonoknak adja, vagy a gyűjtő halála után tették ugyanezt. Tehát az örökhagyást ilyen formában elvethetjük.

Viszont egy éremgyűjtemény mégiscsak a Fáy család kezébe került. Ha ez nem a nevezetes gyűjtemény volt, akkor erre csak egy elfogadható magyarázat lehetséges. A Klimó-éremgyűjtemény több évtizedes gyarapodása során számos duplum is kerülhetett az érvek közé. Nyilván kisebb-nagyobb gyűjteményeket is megszerzett. Ez pedig mindig duplumok képződéséhez vezet. Ezeket nem katalogizálták, nyilván külön tárolták és jelentős értékű duplumkészlet keletkezhetett, amelyet a nagylelkű püspök szeretett testvérének ajándékozott. A gyermeknek aligha, aki Klimó halálakor csak 4 éves volt, de talán induló tőkét kívánt számára biztosítani, ha már nagykorúvá válik. Ezért került sor 1812-ben a Fáy gyűjtemény eladására.

Pécsről Magda Pál úgy emlékezett meg *„Es zieren sie ein sehr interessante Bücher und Münz-Sammlung.”*²⁸ Viszont néhány évvel később már Fényes Elek statisztikai munkájában nem is említi.

A gyűjtemény tehát az 1800-as századforduló éveiben valóban átmenetileg megszűnt, mivel értékeit elrabolták. Csak Klimó utódai próbálták valamelyest feléleszteni, mivel a könyvtár ügyének rendezésével erről sem feledkeztek meg. Az éremtár veszteségeinek pótlására Ágh Timót szerint először Szepesy Ignác (1828–1838), majd Scitovszky János, mint pécsi püspök (1839–1849), valamint a Bésán család és még mások adományai szolgáltak. Ezekkel a gyűjtemény újra arany és ezüstérmekkel gazdagodott.

1891-ben Dulánszky Nándor (1877–1896) pécsi püspök adományozott a püspöki könyvtár és éremtárnak egy több ezer frankra becsült éremgyűjteményt. Az 1890-es években négyezer darabot is meghaladott a gyűjtemény *„tekintve a régi római és görög pénznemek nagy számát és ritka példányait, nemkülönben azok korrend szerint, külön e célra készült szekrényekben való elhelyezését, hazánk hasonló éremtárai között bizonyára tekintélyes helyet vívhat ki magának.”*²⁹ Ezt tanúsítják a korábban általunk is bemutatott újabb keletű pénzkatalógusok, továbbá ezt igazolják a Klimó Könyvtár részére a későbbiekben beszerzett, újabb kiadású numizmatikai munkák is.

De a gyűjtemény jelentőségét elvesztette. Ha a városról, vagy a püspökségről írt valaki, vagy tudott a pénzgyűjteményről és megemlítette, vagy nem, és nem is foglalkozott vele. Még létező gyűjteményről tanúskodik, hogy Pécs város

²⁸ MAGDA 1832. 257.

²⁹ ÁGH 1894. 153.

és Baranya vármegye, mivel más közgyűjteménynek tekinthető intézmény, mint a püspöki könyvtár, ekkor még nem volt, néhány érmet helyezett el letétbe a gyűjteményben.

Koncsek Ferdinánd megyei levéltáros jelentette, hogy a vármegyei közgyűlés határozata alapján, Schirgl András³⁰ tanítónak a püspöki könyvtár részére átadta a megyei levéltárban őrzött érmekeket. Ezek Kassa, Eperjes és Pécs városok által kiadott Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésére veretett érmekeket voltak.³¹

Német aljegyző jelentette 1848. május 26-án a közgyűlésnek, hogy az elhunyt József Nádor 50 éves jubileumára vert arany- és ezüstérmekeket, valamint egyéb emlékpénzeket a Püspöki Könyvtárba térítvény mellett átadása kerültek.³²

Zichy Gyula pécsi püspök felajánlotta, hogy Pécs város tervbe vett és áhított kultúrpalota létesítéséhez hozzájárul azzal, hogy az egyházmegye által őrzött kő- és éremgyűjteményt átengedi letétbe a kultúrpalota céljaira. A felajánlást a törvényhatósági bizottság köszönettel el is fogadta.³³ A történet még ma sem fejeződött be! A nevezetes kőtár napjainkban valósul meg, a száz éve áhított kultúrpalota pedig máig sem létesült.

A bemutatott szórványos adatokkal csak azt kívántuk bizonyítani, hogy az eredetileg értékes darabjaitól megfosztott gyűjtemény nem szűnt meg. Néhány püspökök megkísérelte a hiányokat valamelyest pótolni, és újabb érmekeket bővíteni az anyagot. De régi fényét már soha nem érthette el. Talán legfőbb oka, hogy többé nem volt numizmatikai érdeklődésű gazdája. A könyvtár átadásakor az éremgyűjtemény nem került átadásra az Egyetemi Könyvtár részére, továbbra is a püspökség tulajdonában maradt. A háborúk viharai, katonai megszállások után csak jelentéktelen maradványairól van tudomásunk.

A Pécsi Városi Múzeum megalakulásával – 1901. október 29. – a püspöki éremtár, korábban hallgatólagosan betöltött városi gyűjtemény szerepét már a valódi közgyűjtemény vette át. A püspöki éremtár gyarapodásának megállítása mellett, lassú sorvadásához is hozzájárulhatott.

A Könyvtár numizmatikai könyvei

Klimo püspök a numizmatikai tárgyú könyvek gyűjtésére is különös gondot fordított. A tudományok oktatását szolgáló könyvtár minden tudományterületre kiterjedő gyűjtése mellett, ebben nyilván személyes numizmatikai érdeklődése játszott a főszerepet.

Ezért a könyvtár korabeli numizmatikai anyaga a régi könyvtárak szokásos állományát meghaladja. Klimo elsősorban Ausztriában és Olaszországban vásárolt érmekeket és könyveket. De szerencsés hazai vásárlások is bővítették a bibliotéka különleges anyagát. A legjelentősebb Cothmann Antal könyvtárának a meg-

³⁰ Schirgl András a püspöki könyvtár prefektusa volt 1846 és 1850 között.

³¹ BML Alispáni iratok 968/1848

³² RAÝMAN 1999–2000. 104.

³³ PBMMEÉ 1908. 64–66.

szerzése volt. Ezek a könyvekben lévő ex librisek segítségével könnyen azonosíthatók. Klimó ex librisének beragasztásakor a régieket is általában megőrizték. A továbbiakban felhívjuk néhány könyvre a figyelmet. A kiválasztásnál elsősorban magyar vonatkozásukat vettük figyelembe.

Cothmann gyűjteményéből származó könyvek

Cothmann Antal³⁴ nevét érem- és könyvgyűjteménye révén ismerjük. Ex librisének a felirata: „*Antonius Nobilis de Cothmann S.R.I. Eques R. Camerae Hungarico Aulicae Consiliarius et Cassarum Rep: Cameralium Director*”. (8. kép) Cothmann numizmatikai könyvei azonos időben kerültek Klimóhoz, amelyekbe azután a püspök 1754-es évszámú ex librisét helyezték el. Összesen tizenhárom mű, 49 kötetrel tartozott a Cothmann-gyűjteményhez. Ezek között több fontos és ma már ritkaságnak számító könyv található. Néhányról bővebben teszünk említést:

Michael Gottlieb Agnethler: Numophylaicum Schulzianum. Lipsiae-Hallae, 1746.

Agnethler M. G. (Szeben, 1719. – Helmstedt, 1752.) erdélyi születésű Halle-ban tanult hittudós, bölcselet, matematikus, történész és orvosdoktor. A helmstedti akadémia nyilvános tanára lett. A fiatalon elhunyt, sokoldalúan képzett és minden iránt érdeklődő tudós számos numizmatikai munkát is írt.³⁵ Ezek között előkelő helyet foglal el a Schultz-féle pénzgyűjtemény leírása és jegyzetekkel való ellátása. Történelmi tárgyú munkái mellett érdemes megjegyezni, hogy saját gondozásában kiadta Linne természetrendszerét is, *A növénytan alapjai* címmel 1747-ben. A Klimó Könyvtárban lévő munkája tulajdonképpen a Schultz-gyűjtemény katalógusa, az antik éremanyag leírása. Az ókori pénzek kitöltik az első 299 oldalt, amelyhez még húszoldalny római városi és barbár pénz leírása csatlakozik.

Lorenz Berger: Thesaurus Brandenburgicus selectus... Commentario a Laurentio Bergero Coloniae Monarchiae, excend. Ubricus Liebpert.

A háromkötetes mű 1769-ben, illetve 1770-ben hagyta el a nyomdát. A porosz király és brandenburgi választófejedelem kincstárának káprázatos antik gyűjteménykatalógusa. Kiváló, esetenként művészi színvonalú metszet ábrák sokaságával. A könyvekben Cothmann és Klimó ex libriseit is megtaláljuk.

Az első kötet római pénzekkel kezdődik, majd egy gemma gyűjteményt és antik műtárgyakat, szobrokat, fegyvereket, síremlékeket, gyűrűket, kulcsokat, mécseseket láthatunk. A második kötetben még gemmák, majd római pénzek, amelyek a harmadik kötetben is folytatódnak, több mint 700 oldalon.

Wilhelm Eberhard Faber: Entwurf einer numismatischen Kenntniss der Europäischen Staaten, nach ihren Abtheilungen bestehend in einer Sammlung der mehresten Thaler, raresten Münzen und Medaillen... 1747.

³⁴ Cothmann Antalról nagyon keveset tudunk. Pozsonyban szolgált a kamarát mint a szent római birodalom lovagja. 1765-ben Bécsben tette le az indigenatus esküjét, ugyanekkor bárói címet is nyert.

³⁵ WESZPRÉMI 1960. 9–12.

Papírkötésű kisméretű, de vaskos könyv, Cothmann és Klimo ex librisével. 757 oldalon 3304 pénzérme és érem leírásával. Előbb különböző királyok és császárok pénzei (római, orosz, francia, angol, svéd, dán, magyar, cseh, lengyel, porosz). A magyar pénzek *Königlich=Hungarische* cím alatt 52 pénzt mutatnak be. Később egyházi érmék sorakoznak, pápák, érsekek, püspökök különböző alaklomra vert érmei. Az egyetlen magyar érem Esterházy Imre esztergomi érsek aranymiséjére vert emlékérem 1738-ból. De a művész mesterjegyét nem közli, pedig M. D. szerepel az érmen (Matthäus Donner).³⁶

Johann Friedrich Joachim: Neu Eröffnetes Groschen-Cabinet. Leipzig, in der Grossische Handlung. 4 kötetben. 1749, 1750, 1750, és 1754.

Fehér pergamenbe kötött vaskos könyvek Cothmann és Klimo ex librisével. A négy kötet Európa jelentősebb országainak gazdag ezüstpénz választékából merít. A pénzérmék jól sikerült rézmetszet ábrákon sorakoznak. De hozzátartozok még a Habsburg-ház nagyméretű leszármazási táblája. A kötet végén azokat a szenteket sorolja fel betűrendben rövid életrajzzal, amelyek valamely ország, tartomány, vagy város érmein is ábrázolva vannak.

A második kötethez kötött supplement *Königlich Ungarische und Böhmische alte und neue Groschen* címen a korábban kimaradt érmékből ad újabb válogatást. Öt Árpád-házi király pénze, Nagy Lajos szerezsenfejes dénárja, egy szerezsenfej verdejelű garasa és egy „bardusa” látható. Szerepelnek még Zsigmond, Mátyás, Ulászló dénárjai.

Valamennyi kötet végén használható mutató segíti az eligazodást. Többségüknél a helyneveket kövéren, a személyneveket dőlt betűvel szedték.

Johann David Köhler: Historischer Münz-Belustigung. Nürnberg, 1729 és 1749 között 21 évfolyam külön kötetben, a 22. kötet 1756-ban.

Több mint két évtizeden át, minden áldott héten kiadott egy nyolc oldalas füzetet, egy érem leírásával. Az év végén még néhány ráadást is készített a szerző, amikor a hetilapokat kötetté rendezték. Az utolsó évkönyvet már Köhler halála után, az ezernyi éremmetszet egyik vésnőke M. Tyroff adta ki. Ebben a kötetben található Köhler (1684–1756) életrajza is. (9. kép)

A hetente megjelenő lap egy, ritkán néhány pénzt, vagy érmet mutat be. A leírás mindig nagyszerű, gondosan elkészített metszet ábrával kezdődik, rendszert a pénzérem mindkét oldaláról. Ezt követi a pénz részletesebb leírása. A feliratok rövidítéseit kiegészítette, a verdejeleket is feloldotta, de közölte a megfejtés sikertelenségét is. A latin, vagy nem német nyelvű feliratokat németre fordította. A pénz ismertetése után a kibocsátással kapcsolatos tudnivalók találhatók. Személyek, események története a forrásokat is megjelölve. Évente 53–56 érmet tárgyal, mintegy 100–150 metszet bemutatásával.

A teljesen hiánytalan és kiváló állapotban lévő szép könyvsorozat minden évfolyamában megtaláljuk Cothmann és Klimo ex librisét. Ez a kiadvány ókori

³⁶ RÁYMAN 2003. 20–23.

pénzekkel nem foglalkozott. A bemutatott anyag nagy többsége közép- és nyugat-európai érmékből áll. A német pénzeknek nincsen jellemző túlsúlyuk a leírásokban. Viszont sok magyar, vagy magyar vonatkozású van közöttük, számuk egy-egy kötetben a 10% körüli értéket is eléri.

Johann Hieronymus Lochner: Sammlung merkwürdiger Medaillen.

Hasonló sorozat, mint Köhleré, de csak 8 évfolyamot ért meg 1737-től 1744-ig. Hasonlóak a leírásai is. Szintén sok magyar éremanyaggal.

Charles Patin: Familiae Romanae in antiquis numismatibus, ab urbe condita ad tempora divi Augusti. Parisiis, 1663.

Első tulajdonosra utaló bejegyzés: „*Mariae Engelberte Veure Colger apartiens ce livre en Constanitinapole 1687.*” Római pénzek leírása szerényebb kiállítású és kisebb mennyiségű rézmetszettel illusztrálva. A könyvtár egyik legrégebbi numizmatikai munkája. Érdekes belső címábrája, amelyen egy sírból felhozott pénzeket és más régiségeket vesznek lajstromba angyalok. (10. kép) Patin a munkáját XIV. Lajosnak ajánlotta.

Martin Schmeizel³⁷: Erläuterung Gold- und Silberner Münzen von Siebenbürgen welche zugleich auch die XVI., XVII. und XVIII. Jahrhunderts in selbigen Fürstenthum zu erkennen giebet. Herausgegeben und mit einer Vorrede begleitet von Michael Gottlieb Agnethler. Halle in Magdeburg, 1748.

Ezt a könyvet a már korábban említett Agnethler adta ki és írta meg a bevezetést. Mint „*aus Hermanstadt in Siebenbürgen*” (Brassó) írta alá. Erdély rövid története az erdélyi fejedelmekkel Zápolyától II. Rákóczi Ferencig. A történeti áttekintés után aranyforintok és ezüst tallérok leírása következik. Az elő- és hátlap szövege, verdejellel. A könyvben Cothmann és Klimo ex librise utal a tulajdonosokra. Szinte valamennyi fejedelemhez bekötött üres lapon kézírással bejegyzett, részletes éremleírások találhatók. Ezek a feljegyzések nyilvánvalóan egy éremgyűjtemény katalógusát jelentik, talán éppen Cothmann éremgyűjteményét?

A legkorábbi könyvek

A könyvgyűjteményben nyolc munka található, amely 1700 előtt készült. Szerzői:

Sebastiano Erizzo, 1559.

Sebastiano Erizzo, 1571.

Charles Du Molin, 1576.

Charles Patin, 1663.

Charles Patin, 1667.

Abraham Ortelius, 1683.

Lorenz Berger, 1696. (I. és II. kötet)

Filippo Bonanni, 1696.

³⁷ Schmeizel Márton jénai, hallei, helmstedti egyetemi tanár. (1679, Brassó - 1747, Halle). Jenában, Wittenbergben tanult, a politikai statisztika megalapítója. Beutazta Dániát, Hollandiát, Svédországot és Németországot. Jénában bölcsészettan tanára és egyetemi könyvtáros, Hallei egyetemen közjog és történelem tanára és prorektora, I. Frigyes Vilmos udvari tanácsosa: hungarikát gyűjtött.

Ezekből hat munka antik pénzekkel foglalkozik szépen metszett ábrák segítségével. Megemlíthetünk még egy szép heraldikai munkát. Egy korai kiadású 4 kötetes Siebmachert, amely 1612 és 1657 között hagyta el a nyomdát Nürnbergben.

Néhány különösen érdekes munka

A könyvtár numizmatikai könyvgyűjteményének ritka és kiállításában is egyedülálló műve a bécsi császári éremtár arany- és ezüstpénzeit bemutató, metszetekből álló két kötetes díszkiadás.

[Valentin Jamery-Duval]: *Monnoies en Or, qui composent une des differentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur, depuis les plus grandes pieces jusqu' aux plus petites.* – Vienne, Trattner 1759.

Catalogue des monnoies en argent, qui composent une des differentes parties du Cabinet Imperial depuis les plus grandes pieces jusqu'an Florin inclusivement. Nouvelle ed. corrigée Vienne, 1769. Trattner.

A remek bőrkötésű könyveket 1776-ban Mária Terézia magyar királynő ajándékozta Klimonak. Az erről tanúskodó kézzel írt bejegyzés: „*Ex Munificentia Mariae Theresiae Augustae Reginae Apostolicae Georgio Klimo Episcopo V.Ecclesiarum et Bibliothecae Publicae ab Eodem Quinque-Ecclesiis fundatae obtigit. Anno 1776.*”

Az első kötet az udvari gyűjtemény aranypénzeit mutatja be, kevés magyarázó szöveggel. Az államok, tartományok majd az uralkodók, vagy más kibocsátók megnevezését, néha csak a kibocsátás helyére korlátozódik. A pénzgyűjtemény érmeinek igen gazdag változatait, mindkét oldaláról készült kitérő metszeten mutatja be. A metszetek rendkívül pontosak, a legapróbb részletekre is kiterjednek.

A magyar aranyak tizenkét oldalt töltenek meg. Károly Róberttől Mária Teréziáig. Közöttük számos ritkaságot, néha egy-egy unikumot is találunk.

Megemlíthető még Lengyelországból Báthory néhány aranypénze és egy szép Szent Erzsébet aranyérem. Majd következik egy csodálatos magyar érem sorozat, az erdélyi fejedelmek nagyszerű pénzeiből szép metszeten. A kötet végéhez kötöttek 98 oldal terjedelmű pótlást. Ebben is található háromoldalnyi magyar pénz.

A művészi metszetgyűjtemény következő kötete az ezüstpénzeket tartalmazza hasonló gazdagságban. A magyar pénzek és érmek tizenkilenc oldalt töltenek meg. Ezekhez járul még Batthyány, Erdély, és Raguzai pénzverése.

Tudtommal eddig a magyar numizmatikai irodalom nem használta fel ezt a művet. Ábrái pedig hitelesek, forrásértékük nem lebecsülendő.

[Erasmus Fröhlich – Joseph Khell – Valentin Du-Val]: *Numusmata cimelii caesarei regii Austriaci Vindobonensis quorum rariora iconismis cetera catalogis exhibita. Vindobonae. J. Trattner. I. kötet 1754, II. kötet 1755.*

Nagyméretű (45 cm), vaskos bőrkötésű díszkiadás. Csak Klimo nagy ex librise van benne. Az eredetileg két kötetbe megírt munkát egybekötötték. Mindkettő a bécsi udvari éremgyűjtemény antik érmeit mutatja be. Ahogy illik, előbb az arany, majd ezüst és végül a bronzpénzek követik egymást. A számozatlan lapon 2–3 soros leírások, az éremábra vázlatos ismertetése és a felirat szövege található. Érdekessége, hogy a leírt érme mellé ritkasági megjelölést is tettek. RRR, RR és Anecd. (nem számottevő) fokozatokkal. A leírást egy „Syllabus” követi a kincstár érmeiről. Ezt 25 táblára metszett éremkép áradat zárja. Kiemelkedő érdekessége a XIII. táblán lévő metszet, amelyen a nevezetes bécsi éremtár éremszerényekkel teli belső képét látjuk. (11. kép)

A második kötet is antik pénzeket ír le. Kezdő díszlécén numizmatikus anyagok vizsgálnak, rajzolnak érmeket. A nagyszerű metszeteket Salomon Kleiner (Augsburg, 1703? – Bécs, 1761) neves bécsi rézmetsző készítette.

Klimo halála utáni szerzemények

A püspöki könyvtár részére Klimo halála után is szereztek be fontos numizmatikai témájú munkákat, amelyek közül néhányra érdemes felhívni a figyelmet.

A leginkább ismert katalógusokat, Schönwiesner, Wiczay mellett Rupp kötetit is természetesen megszerezték, bár ezek a nagyobb könyvtárakban másutt is rendelkezésre állnak. De található néhány érdekes magyar nyelvű, vagy magyar pénztörténeti forrásul szolgáló kiadvány is:

Farkasfalvi Farkas Ferenc: Egy nemzeti magyar hitelbank és élelembiztosító intézet tervezett szabályai. Budán, 1841. Nem igazán ismert munka.

Sáfár Imre: Váltójog [latinból] fordította, világosító jegyzetekkel bővítette, és Magyarországra alkalmazva kiadta Stetter György. Pest, 1832. Úgy vélem, az elsőként megjelent magyar nyelvű váltójogi szakkönyv.

Srányi János: Status adósságok és status-papírok érdekesebb viszonzatokban és újabb adatok szerint, különös tekintettel az austriai finantiára. Pest, 1834.

Szuppiny Antal: Tabellákban előadott scala, avagy értékei azon Summáknak, mellyeket a bankó-czédulék eltöröltetőén Ó Felsége [I. Ferenc] az 1812. esztendőben augustusnak 1. napján és 8312 szám alatt költ rendeletének ereje szerint... Magyar országban és annak részeiben kinek-kinek váltó-czédulákban fizetnie kell. Budánn, 1813. Olvasmánynak is igen érdekes.

De megtalálható *Jacob Ferdinand Miller Appendix ad Catalogum nummorum Hungariae ac Transylvaniae Instituti National Széchényiani. Pesthini, 1810. kötet is.*

Talán érdemes megemlíteni még egy munkát, amelyben Körmöcbánya polgármestere számol be a városban folyó bányaművelés során végzett fémelőállításról, a fémek tisztításáról, ellenőrzéséről és a pénzverésről. *Joseph Aschner: Kurze uibersicht der sämtlichen Berg,- Poch,- Hütten- und Münz-manipulationen in Königl. Freien Haupt-Bergstadt Kremnitz. Für Laien im Bogsache. Ofen, 1828.*

Klimo György pécsi püspöknek a fentiekben vázlatosan bemutatott éremgyűjteménye kifejezetten didaktikai céloknak alárendelve keletkezett. Nem kimondottan értékeket kívánt felhalmozni, láthatóan minden uralkodótól igyekezett legalább egy példányt megszerezni. De számos változat is szerepel a gyűjteményben, gyakran csak felirat részleteiben olvasható eltéréssel. A nagyvonalú mecénás szeretettel és jelentékeny áldozatokkal összegyűjtött anyagáról található szerény források, kétségtelenül egy kiváló antik és magyar pénzekből álló gyűjtemény képét vetítik elénk. A numizmatikai szakkönyvek nagy száma pedig, a barokk püspök numizmatika iránti fokozott érdeklődéséről és széleskörű tájékozottságáról is tanúskodnak.

Természetesen nem volt és nem lehetett cél sem a gyűjtemény, sem a könyvanyag részletekbe menő vizsgálata. Kizárólag egy elfeledett, de kitűnő gyűjteményre kívántuk felhívni a figyelmet.

A legkorábbi ismert baranyai éremgyűjtő emlékére a mai baranyai éremgyűjtők a közelmúltban egy emlékérmét készítették. A püspök mellképét Nowotarski István pécsi művész domborműve alapján Fekete Gyula mintázta és a bronz-patinázott kivitel a szekszárdi Szabó Péter munkája. (12. kép)³⁸

³⁸ Az ábrák elkészítésében Hágen József volt a segítségemre, amelyért e helyen is köszönetet mondok.

IRODALOM

- ÁGH 1894 Ágh Timót: Emléklapok Pécs sz. kir. Város múltjából. Taizs, Pécs, 1894.
- CSAJÁGHY 1838 Csajághy Károly: Klimó György pécsi püspök élete, In: Munkálatai a pesti növendékpapság magyar iskolájának. 5. kötet, Egyetemi Ny., Buda, 1838. 321–343.
- ENTZ 1940 Entz Géza, ifj: Klimó György pécsi püspök kulturális tevékenysége. *Pannonia*, 6/2. (1940. április–június), Kiadja a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa, Pécs, 1940.
- FAICSER 1777 Faicser Franciscus: Laudatio funebris excellentissimi illustrissimi ac reverendissimi Domini Domini Georgii Klimo... Quinque-Ecclesiarium episcopi... XIII. Kalendas Julias anno 1777. [1777]
- HAAS 1845 Haas Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Pécsset, 1845.
- HORVÁT 1834 Horvát István: Miért találtatnak gyakrabban a' pénzgyűjteményekben Szent István, Péter, Sámuel és I. András Magyar Királyoknak pénzeik, mint sem az ezek után uralkodott Magyar Fejedelmeknek pénzeik? *Tudományos Gyűjtemény*, 1834. I. kötet 40–47.
- HUSZÁR 1999 Huszár Lajos: Személyi érmek, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1999.
- KAZINCZY 1904 Kazinczy Ferenc levelezése 1816. márczius 2.–1816. december 31. (14. kötet) A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából közzéteszi Váczy János, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1904.
- KAZINCZY 1878 Kazinczy Ferenc: Magyarországi utak. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1878. 34–40.
- MAGDA 1832 Magda Pál: Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn. Leipzig, 1832.
- PBMMEÉ 1908 A pécsi püspöki múzeum kő- és éremgyűjteményének áttelepítése. A „Pécs-

- Baranyamegyei Múzeum Egyesület*” Értesítője. 1908/2. 64–66.
- RAYMAN 1999–2000 Rayman János: Adatok József nádor 50 éves nádori jubileumának emlékérméhez. *Numizmatikai Közlöny*, 98–99. (1999–2000.) 104.
- RAYMAN 2003 Rayman János: Matthäus Donner éremművész Esterházy Imre esztergomi érsek érme, *Éremtani Lapok*, 78. (2003. április). 20–23.
- SZENTGÁLI 1909 Szentgáli Károly: A pécsi városi múzeum éremgyűjteményéről. *Könyv. A „Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület” Értesítőjéből*, Pécs, 1909.
- VASSKÓ 1934 Vasskó Iona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai. *Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából* 33. Pécs, 1934.
- WESZPRÉMI 1960 Weszprémi István: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Első száz. *Medicina Kiadó*, Budapest, 1960. 9–12.
- ZOLTAI 1936 Zoltai Lajos: Fáji Fáy János a könyv- és műgyűjtő debreceni polgármester. *Városi Nyomda*, Debrecen, 1936.

The Famous Coin Collection of Georg Klimo

RAYMAN JÁNOS

György Klimo was Bishop of Pécs between 1751 and 1777. He played a great part in making Pécs becoming once again a major cultural centre after it was freed from the Turkish suppression. It was among his plans to revive the University of Pécs founded by King Louis I ('the Great') in 1367. He subjected his plan of founding a library, which functioned as a public library at the time, to this larger project. His large collection of coins, stored in the library, also served this purpose. It contained some 3.000 pieces of golden and silver coins. They were partly Greek and Roman coins from all the possible periods and from the reign of different rulers, and partly Hungarian coins and medals. After the death of Bishop Count Esterházy in 1799 there was no bishop in Pécs for eight years. During this period, at the end of 1804 and in January 1805, the collection was robbed, only the bronze medals remained. The extent of the damage was assessed at about 30.000 pengo Forint. Klimo, during his lifetime, presented a significant collection of medals, probably duplicate copies, to the son of his sister, János Fáy, who later laid the foundations of his picture collection out of the price of this medal collection.

Fortunately, the size of the original collection as well as the efforts of later bishops to fill the gaps, can be followed from the still extant descriptive catalogues.

The numismatic interest of the bishop together with his plan to found a university also resulted in a large numismatic book collection in the library with a number of rarities among them. The earliest numismatic work in the collection is by Sebastián Erizzo, from 1559. Another valuable book rarity is the two-volume edition de luxe on the collection of the Coin Cabinet of the Imperial Library of Vienna which was donated to the Bishop by the Queen Maria Theresa. Bishop Klimo bought an invaluable book collection, consisting of 13 works in 49 volumes, from the also numismatist chamberlain of Pozsony (today Bratislava), the knight Cothmann.

The library, consenting to the wish of the founder, was put by Count Gyula Zichy into the indefinite use of the Erzsébet University, moved from Pozsony to Pécs in 1923. The remains of the coin collection were not transferred to the University.

Képmelléklet Rayman János
Klímó György híres éremgyűjteménye
című tanulmányához

1. kép – Nowotarski István Klímó domborműve

2. kép – Hadrianus aranya

3. kép – Antoninus Pius aranya

Nomi Hungarici Nomi Hungar. R.
in R.

S. Stephanus I. Rex Hungaricus In Antica forma
in qua linea ad supra vnaq; se intersecant
et peripheria peripheria ad peripheria per
centrum ducta, in quatuor arcibus, quos efficit
vna figura Coni, seu triangula. Infus: Stepha-
nus Rex In Antica forma, nisi quod pro
Iesu fit simplex circulus, Infus: Steph:
gra.

Octavius Rex Hungaricus In Antica figura ut supra
in rebus I. Stephani, Infus: Octavius Rex
In postica figura ut in postica Nomi I. Stephani.
Infus: Octononia.

Ista qui est Samuel Rex Hungaricus In Antica
figura ut supra, Infus: Rex Samuel In
postica Infus: Baronacia.

Andreas I. Rex Hungaricus In Antica Circulus
in quo centro alij minor circulus, in huius lineis
to peripheria. ab interiore Circulo secunda linea
ad supra rationis ad quatuor partes Circuli
causationis videtur, intra huius et secunda una loco
luna, utroque ac globulus, qui secunda denotare
videtur: Infus: Rex Andreas Infus: Andreas In
postica Circulus, cuius est Iesu figura, quos in
men secunda linea interuortu referendos in qua:
non

4. kép – Az első magyar pénzek leírása a katalógusból

5. kép – I. István, Péter, Aba Sámuel és I. András pénzei

6. kép – Nagy Lajos régebbi aranyforintja

7. kép – Nagy Lajos pécsi aranyforintja

Antonius Nobilis de
Cothmann S. R. I. Eques R.
Camera Hungarico Avlicæ
Consiliarius et Caesarum Reg:
Camerarium Director.

8. kép – Cothmann ex librise

9. kép – Köhler arcképe

10. kép – Régészet és érmészet a címlapon

11. kép – A Bécsi Éremtár

12. kép – Klimó emlékérem 2006